

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Кваліфікаційна робота
з теми: **«ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ
ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1-M23z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Робулець Анастасія Вікторівна
Керівник: **Мартіна О.В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти
Рецензент: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ.....	9
1.1. Дефінітивний аналіз основних понять компетентнісного підходу в освіті.....	9
1.2. Аналіз проблеми формування художньо-конструкторських умінь у психолого-педагогічній літературі.....	16
1.3. Особливості формування художньо-конструкторських умінь учнів молодшого шкільного віку в умовах НУШ.....	20
1.4. Освітній потенціал засобів художнього конструювання у формуванні компетентностей молодших школярів.....	26
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ.....	35
2.1. Вивчення стану сформованості комунікативної компетентності молодших школярів.....	35
2.2. Модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.....	41
2.3. Орієнтовна програма формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності.....	47
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Сучасні зміни суспільних і соціокультурних умов зумовили переорієнтацію системи шкільної освіти на формування в учнів життєвих компетентностей, які дозволять їм успішно навчатися, орієнтуватися в сучасному соціумі, інформаційному просторі, на ринку праці, виконувати соціально важливі завдання, реагувати на потреби і виклики часу. З огляду на зазначене, актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу, що передбачає спрямованість освітнього процесу на формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

На запровадження компетентнісного підходу націлює Концепція Нової української школи, в якій зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці». [26] Пріоритетом сучасної мовної освіти, що гарантує її високу якість, стає навчання, орієнтоване на формування у школярів комунікативних умінь: уміння спілкуватися, слухати і чути партнера, співпрацювати, вільно, чітко і зрозуміло висловлювати свою точку зору, відстоювати власну позицію, аргументовано переконувати інших, бути толерантним до різних думок.

Сучасні вимоги до шкільної мовної освіти зумовлюють відхід від традиційного вивчення мови, яке обмежується засвоєнням теоретичних знань та правил правопису, і спрямування шкільного мовного курсу на формування комунікативної компетентності учнів. Особливої актуальності набуває формування комунікативної компетентності учнів початкової школи. Адже молодший шкільний вік надзвичайно сприятливий для оволодіння комунікативними умінями і навичками, оскільки в дітей цього вікового періоду легко формуються мовленнєвий слух та артикуляція, вони залюбки засвоюють нові слова і сталі вислови, оволодівають лінгвістичними

конструкціями, виявляють інтерес і чутливість до мовних явищ, прагнуть до спілкування і швидко набувають мовленнєвого досвіду [13].

Самореалізація особистості в соціумі прямо залежить від рівня сформованості її комунікативної культури, формування якої необхідно активно здійснювати в молодшому шкільному віці. Відсутність цілеспрямованого формування комунікативних умінь у молодших школярів гальмує їхній внутрішній розвиток і унеможливорює повноцінну реалізацію себе в навчанні, серед однолітків і соціумі загалом [12, с. 96].

Саме тому орієнтиром психолого-педагогічної адаптації дитини до першого етапу шкільного навчання – фізичного, інтелектуального, соціального і духовного розвитку – є розроблена система ключових компетентностей особистості, серед яких: вільне володіння державною мовою; допитливість, прагнення шукати й пропонувати нові ідеї, досліджувати; інноваційність, тобто відкритість до нових ідей; уміння вчитися впродовж життя; інформаційно-комунікативна, загальнокультурна, громадянська, соціальна компетентності.

Але все це є другорядним, якщо в початковій школі не створити відповідних психолого-педагогічних умов для оволодіння дитиною вмінням спілкуватися та співпрацювати в різних видах діяльності і формах взаємодії з іншими людьми; здатності до самовираження; виховання емоційно-ціннісного ставлення дитини до самої себе, інших людей, суспільства і природи. Тому проблема формування комунікативної компетентності школярів, їхньої здатності застосувати в спілкуванні знання мови, способів взаємодії з оточенням, навичок роботи у групі, проявити володіння різними соціальними ролями, є найбільш актуальною [17]. Це спричиняє наступну потребу в реалізації стратегічних орієнтирів компетентнісної освіти в початковій школі, що передбачає пошук ефективних шляхів підвищення якості й конкурентоспроможності освіти, до яких ми відносимо й напрацювання інноваційних педагогічних технологій.

Теоретико-методологічні аспекти проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів висвітлено в низці філософських, психологічних, педагогічних праць таких науковців: І. Бех, С. Гончаренко, В. Сухомлинський (в розрізі загальних проблем розвитку особистості); Д. Леонтьєв, (з питань психології активності особистості); Б. Кобзар, О. Коберник, Н. Кудикіна, К. Слесик (в розрізі урочної і позаурочної/позакласної діяльності молодших школярів), В. Бондаренко, О. Гаврилюк, А. Зимняя, О. Пометун, О. Стребна, В. Сухомлинський, (з питань застосування інтерактивних освітніх технологій) та ін.

Над вирішенням проблем особистісно зорієнтованого, компетентнісного підходів в організації освітнього процесу початкової школи працюють такі науковці: О. Савченко, Л. Щербакова, О. Овчарук, а також вчителі-новатори: В. Шаталов, С. Лисенкова та інші. Разом з тим, варто зазначити, що ґрунтовних досліджень з проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання поки що обмаль. Винятками є окремі публікації О. Марущак, С. Матвієнко, Є. Русняк, І. Майбороди, Г. Горпинченка, Л. Старовойт та ін.

Таким чином, проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Проте, чимало аспектів цієї проблеми ще не знайшли свого наукового розв'язання.

Актуальність дослідження визначається наявністю суперечностей, які потребують результативного й швидкого розв'язання, зокрема, такими:

- між важливістю формування комунікативної компетентності молодших школярів і недостатньою увагою до цієї проблеми у вітчизняній педагогічній теорії та практиці;
- між вимогами суспільства до покращення процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів і реальним станом його здійснення в початковій школі;

– між значними можливостями позакласної діяльності з художнього конструювання у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів та нерозробленістю відповідних методичних рекомендацій.

Отже, актуальність проблеми формування в молодших школярів комунікативної компетентності як важливої стратегічної якості особистості, її недостатня розробленість і наявні розбіжності зумовили вибір теми дипломної роботи: **«Формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання».**

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

- з'ясувати стан дослідження проблеми в сучасній науково-педагогічній літературі та практичній розробці питання формування комунікативної компетенції молодших школярів засобами художнього конструювання, розкрити зміст і уточнити поняттєво-категоріальний апарат дослідження;

- визначити особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання;

- розробити модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання, визначити та обґрунтувати організаційно-педагогічні умови її реалізації.

Об'єкт дослідження – формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання.

Гіпотеза дослідження: рівень сформованості комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання підвищиться за умови:

а) урахування психологічних чинників, від яких залежать формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання;

б) усвідомлення статусної ролі мовлення для подальшої успішної життєдіяльності школярів;

в) засвоєння мовленнєвих жанрів, мовних кліше, характерних для конкретних соціальних ролей;

г) готовності вчителя початкових класів до системного впровадження компетентнісного підходу, інноваційних технологій, методів і прийомів, які забезпечують діяльнісний результат неперервної мовної освіти;

г) системного формування в учнів ставлення до всього, що їх оточує (предмети, явища, події, вчинки тощо).

Для досягнення мети та виконання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми розвитку емоційного інтелекту, порівняльний аналіз і синтез, структурування, класифікація, узагальнення науково-теоретичних і практичних результатів; *емпіричні* – спостереження за освітнім процесом у початковій школі, опитування, тестування, бесіди з учителями початкових класів і молодшими школярами; педагогічний експеримент.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у визначенні теоретичних засад формування в молодших школярів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання.

Практичне застосування. Сформульовані в дослідженні положення й висновки можуть бути використані в закладах загальної середньої освіти під час проходження педагогічної практики здобувачів вищої освіти.

Експериментальна база дослідження. Експериментальну роботу проводили серед учнів початкових класів Клішківцевого опорного закладу освіти імені Леоніда Каденюка Клішківської сільської ради.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Участь у науково-практичних студентських конференціях; публікація тез доповідей у збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Апробація матеріалів наукового дослідження частково впроваджувалася під час проходження педагогічної практики.

Звіт про стан виконання дипломної роботи заслуговувався на засіданні кафедри теорії та методик початкової освіти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з питань формування в учнів початкових класів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання в позакласній діяльності дозволило нам зробити наступні висновки щодо створення необхідних і достатніх умов психологічного комфорту й якісного освітнього процесу в сучасній початковій школі. Зокрема, досягнути у молодших школярів оволодіння на високому рівні (відповідно до можливостей дитини) навичками спілкування та співпраці в різних видах діяльності, інтерактивних формах взаємодії та набуті здатності до самовираження через застосування відповідних знань щодо комунікації як способу взаємодії з навколишнім середовищем та людьми з розумінням різних соціальних ролей.

1. Відповідно до завдань дослідження нами було з'ясовано стан дослідження питання формування комунікативної компетенції учнів початкових класів, а також використання для цього засобів художнього конструювання. Для використання в роботі ми визначилися із поняттям комунікативної компетентності як структурним явищем, що містить такі компоненти як цінності, мотивація, ставлення, соціально-психологічні стереотипи, знання, вміння та навички. Окремо розкрили зміст і уточнити поняття художнього конструювання як невід'ємної частини художньо-конструкторської діяльності, що знаходиться на стику двох унікальних сфер людської діяльності – технології та естетики. Визначили основні засади використання художнього конструювання, що створює максимально сприятливі умови для формування комунікативної компетентності та сприяє розвитку мислення молодших школярів.

2. Також нами було визначено особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання. Так, під час констатувального експерименту ми виявили, що 100% респондентів готові вільно спілкуватися, але через труднощі з побудових

питань (30%); невміння висловити свою думку (21,7%) або логічно побудувати процес виконання завдання чи створення певного виробу чи поробки (39,1%) уникають спілкування, а ті з них, хто наважується на комунікацію, можуть зустрітися з конфліктними ситуаціями та непорозумінням у колі однолітків (43,4%). Варто також зазначити, що 73,9% учнів початкових класів відповіли, що їм складно знаходити нових друзів, а це, в свою чергу, підкреслює низьку мотивацію до спілкування. Наведені дані, на нашу думку, свідчать про те, що реальний рівень сформованості учнів початкових класів комунікативної компетентності засобами художнього конструювання на першому етапі експерименту є недостатнім.

3. Наступним етапом нашої роботи над темою дослідження стала робота щодо розробки моделі формування комунікативної компетентності учнів початкових класів засобами художнього конструювання в позакласній діяльності, що також дозволила визначити та обґрунтувати організаційно-педагогічні умови її реалізації. Так, запропонована нами модель має базуватися на трьох основних компонентах цілісної педагогічної системи – дидактичні вимоги, дидактичні умови та способи їхньої реалізації.

Таким чином, із запропонованих компонентів ми визначаємо наступні організаційно-педагогічні умови: цілеспрямоване спостереження молодшими школярами предметного середовища і розуміння утилітарної і естетичної сутності предметів, що їх оточують, уміння висловлювати свою думку щодо оточуваного світу речей та власної художньо-творчої діяльності; залучення учнів початкових класів до художньо-конструкторської діяльності з урахуванням її провідних принципів: єдності утилітарного й естетичного, пошук та конструювання нетрадиційних форм, гармонійної єдності, активної співтворчості; використання на заняттях з конструювання методів і прийомів творчого пошуку та комунікації. Окрім того, нами представлено орієнтовну програму та форми роботи в позакласній діяльності, що сприятимуть реалізації нашої моделі та формуванню комунікативної компетенції молодших школярів.

Отже, процес формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами художнього конструювання ми розглядаємо як спеціально організований та цілеспрямований процес оволодіння учнями початкових класів знаннями, вміннями й навичками художнього конструювання у взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу з метою формування здатності молодших школярів до відповідальної комунікативної взаємодії відповідно до власних бажань, виробничої необхідності та цілей у контексті загальнолюдських цінностей, гуманності та суспільної етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І. Інноваційні методики підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2017. № 16. С. 86–92.
2. Андрощук І.В., Андрощук І.П. Методика виховної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга –Богдан, 2014. 320 с.
3. Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: моногр. *Інститут педагогіки НАПН України*. Київ : Пед. думка, 2014. 346 с.
4. Бондаренко В.В. Цілеспрямоване використання в урочній та позаурочній діяльності інтерактивної технології. *Калейдоскоп: Збірник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: Візаві. 2018. Вип. 10. С. 10–22.
5. Бондаренко В.В. Формування соціально-комунікативної активності молодших школярів у взаємодії урочної та позаурочної діяльності: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії): 13.00.07-теорія і методика виховання. Умань, 2019. 342 с.
6. Борисюк О.П. Формування комунікативної компетентності у процесі інтегрованого навчання в початковій школі. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні науки*. 2016. № 8. С. 24–29.
7. Ващенко О.М., Волинець К.І., Кравченко Т.В. Оздоровче виховання молодших школярів у взаємодії сім'ї та школи: метод. посіб. / за заг. ред. О.М. Докукіної. Харків: Ранок, 2015. 96 с.
8. Гаврилюк О. Диференціація як одна з форм інтерактивного навчання. *Початкова освіта*. 2015. № 22. С. 4–10.
9. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. *Transformations in Contemporary Society*:

Humanitarian 70 Aspects: monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. С. 223–229.

10. Гончаренко С.А. Педагогічні основи художньо-конструкторської діяльності дітей молодшого шкільного віку. *Початкова школа*. 2017. № 3. С. 15–20.
11. Гребенюк О.І. Використання інтерактивних технологій для формування комунікативних компетенцій у молодших школярів. *Сучасна школа України*. 2015. № 2. С. 38–42.
12. Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи: монографія. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 446 с.
13. Державний стандарт початкової освіти. URL:
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogostandartupochatkovoyi-osviti>
14. Деркач В.О. Психолого-педагогічні аспекти розвитку комунікативних здібностей учнів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2018. № 4. С. 58–65.
15. Дмитрук Л.В. Методи художнього конструювання як засіб формування компетенцій учнів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2016. № 10. С. 41–47.
16. Єфімова Н.А. Особливості взаємодії педагога та навчання в умовах художньо-конструкторської діяльності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 5. С. 34–39.
17. Закон України «Про освіту». URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
18. Захарченко І.І. Методичні завдання формування комунікативної компетентності у молодших школярів. *Початкова освіта*. 2019. № 12. С. 8–12.

- 19.Канішевська Л., Сухопара І. Формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності: теорія і практика: моногр. Київ: Компринт, 2017. 403 с.
- 20.Карпенко Н.О. Формування комунікативних компетенцій у процесі групової роботи. *Інноваційні технології в освіті*. 2015. № 1. С. 25–30.
- 21.Каталог видань України на 2017 рік. Дитячі та молодіжні видання. Режим доступу: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>
- 22.Клименко Л.П. Арт-терапія як засіб формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 7. С. 60–64.
- 23.Коберник О.М. Формування навчально-пізнавальної активності студентів у процесі застосування технології проблемного навчання. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2015. Вип. 1. С. 72–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2015_1_9
- 24.Колесник О.М. Використання творчих завдань для розвитку комунікації в учнів початкової школи. *Сучасна школа України*. 2016. № 9. С. 45–49.
- 25.Кондратюк А.П. Методологічні підходи до формування комунікативної компетенції. *Педагогіка сучасності*. 2017. № 6. С. 18–23.
- 26.Концепція НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkolacompressed.pdf>
- 27.Концепція початкової освіти / О.Я. Савченко, Н.М. Бібік, В.О. Мартиненко та ін. *Початкова школа*. 2016. № 6. С. 1–4.
- 28.Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 163–165.

- 29.Копилов С.В. Роль художньо-конструкторської діяльності у розвитку комунікативної компетенції молодших школярів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2019. № 18. С. 30–36.
- 30.Корнійчук І.О. Розвиток мовленнєвих навичок у процесі художнього конструювання. *Освітній простір України*. 2018. № 3. С. 11–16.
- 31.Косенко В.В. Інтеграція мистецьких дисциплін як шлях до формування комунікативних компетентностей. *Мистецтво і освіта*. 2016. № 4. С. 22–27.
- 32.Кравченко О.С. Методика розвитку комунікативних здібностей учнів через проектну діяльність. *Педагогіка і сучасність*. 2015. № 5. С. 33–37.
- 33.Кулініч І.П. Формування ключових компетентностей у молодших школярів засобами мистецтва. *Гуманітарний вісник*. 2019. № 12. С. 19–25.
- 34.Лазаренко Н.І. Культура мовлення як невід’ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство). 2016. Вип. 23. С. 36–42.
- 35.Лазаренко Н., Хіля А., Коломієць А. Формування дітей з функціональними обмеженнями системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії. *Освіта осіб з особливими потребами*. 2017. Вип. 3. С. 124–156.
- 36.Лисенко Т.В. Організація інтерактивної діяльності в початковій школі для розвитку комунікативних навичок. *Початкова школа і сучасність*. 2017. № 1. С. 7–13.
- 37.Мазуренко О.В. Художньо-конструкторська діяльність як засіб формування мовленнєвої компетентності. *Освітній процес*. 2018. № 4. С. 15–21.

- 38.Максимович О. Моделювання розвитку успішної особистості школяра. *Початкова школа*. 2015. № 2. С. 4–12.
- 39.Марущак О.М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: методичні рекомендації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 134 с.
- 40.Марущак В.М. Проектна діяльність у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2019. № 19. С. 40–46.
- 41.Матвієнко С.І. Художня праця та основи дизайну: навч. посібн. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
- 42.Матвієнко С.І. Виховання самостійності в старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 71–76.
- 43.Мельник А.Ю. Особливості розвитку міжособистісної комунікації у процесі художнього конструювання. *Теоретична та прикладна педагогіка*. 2017. № 6. С. 29–34.
- 44.Мороз С.А. Інтеграція комунікативних завдань у процес художнього конструювання. *Освітня стратегія*. 2015. № 3. С. 22–28.
- 45.Назаренко І.Г. Комунікативна компетентність як основа успішного навчання. *Початкова освіта*. 2016. № 7. С. 12–17.
- 46.Нечитайло І.О. Методика використання інтерактивних вправ для розвитку комунікації. *Сучасна школа*. 2018. № 2. С. 20–26.
- 47.Новак М. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 2. С. 56–58.
- 48.Олійник Л.В. Роль інтерактивних методів у формуванні мовленнєвих навичок молодших школярів. *Педагогіка і практика*. 2019. № 8. С. 30–36.
- 49.Пилипенко О.С. Технології навчання комунікації в початковій школі. *Інноваційна освіта*. 2017. № 5. С. 18–23.

- 50.Поліщук В.М. Молодший шкільний вік як життєвий феномен. *Початкова школа*. 2015. № 6. С. 1–6.
- 51.Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : моногр. / Гончаренко С.А. та ін. ; за ред. С.А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко. НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.
- 52.Рибалка В.А. Формування комунікативних компетенцій учнів початкової школи засобами мистецтва. *Теорія та методика навчання*. 2016. № 4. С. 27–32.
- 53.Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посіб. НАПН України, Ін-т обдарованої дитини. Київ, 2014. 132 с.
- 54.Савченко М.В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / ДВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2014. 243 с.
- 55.Савчук О.М. Використання художнього конструювання для розвитку комунікативної культури. *Педагогічний альманах*. 2018. № 9. С. 19–24.
- 56.Самойленко Г.В. Інтерактивні методи навчання для формування комунікативної компетентності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015. № 14. С. 50–56.
- 57.Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. С. 21–25.
- 58.Сидоренко Л.А. Використання арт-практикуму у формуванні комунікаційних навичок. *Освіта і культура*. 2019. № 2. С. 44–49.
- 59.Сікорський П. До проблеми формулювання понять «компетентність» і «компетенція». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 6. С. 7–15.

- 60.Соколовська В.В. Підходи до навчання комунікативним навичкам використання творчості. *Педагогічна думка*. 2017. № 6. С. 12–18.
- 61.Ткаченко О.В. Формування комунікаційних компетентностей за допомогою проектної діяльності. *Освітній простір*. 2018. № 10. С. 33–39.
- 62.Токаренко А.П. Використання гри для розвитку мовленнєвої компетентності у молодших школярів. *Інноваційна освіта*. 2016. № 3. С. 41–47.
- 63.Усенко Т.М. Методика формування комунікаційної культури через творчі завдання. *Педагогічний журнал*. 2017. № 8. С. 28–34.
- 64.Хоменко Ю.В. Використання мистецтва у формуванні мовленнєвих навичок. *Освітній процес*. 2019. № 12. С. 20–26.
- 65.Черниш О.В. Педагогічні підходи до навчання комунікації у молодших школярів. *Початкова освіта і виховання*. 2015. № 4. С. 15–22.
- 66.Шевченко О.Л. Методичні аспекти розвитку комунікації в процесі творчих завдань. *Освітній простір України*. 2016. № 5. С. 25–29.
- 67.Шокалюк Л.В. Творче навчання як засіб формування комунікативних навичок молодших школярів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 14. С. 19–25.
- 68.Яворська О.М. Інтерактивні підходи до формування мовленнєвої компетентності засобами художнього конструювання. *Освіта в сучасному світі*. 2018. № 6. С. 12–18.
- 69.Якимчук І.П. Формування ключових компетентностей молодших школярів через міжпредметну інтеграцію. *Сучасна школа України*. 2019. № 7. С. 30–36.
- 70.Янковський В.А. Використання міждисциплінарного підходу у формуванні комунікаційних компетенцій. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 9. С. 22–27.